

Píše Ladislav Futtera

(E*forum, 17. 04. 2019)

Cesta od rukopisu k rotačce nebývá vždy přímá a rychlá, a tak až v průběhu loňského roku, více než tři roky po autorově smrti, spatřilo světlo světa poslední dílo nestora (a snad i klasika) výzkumu českého nacionalismu a česko-německých vztahů v období „dlouhého“ 19. století **Jiřího Kořalky** (1931–2015) ***Tschechen und Deutschland im langen 19. Jahrhundert. Studien zum gegenseitigen Verhältnis 1800–1918*** (Dresden: Thelem). Kořalka zemřel v průběhu redigování rukopisu, závěrečnou redakci posléze provedl Václav Petrbock, jenž s Janem Randákem knihu, vydanou v rámci ediční řady Mitteleuropa-Studien, opatřil fundovanou předmluvou, která zasadila shromážděné studie do kontextu Kořalkova celoživotního díla (s. XI–XX).

Kniha, ač se nejedná o syntézu, nýbrž o soubor relativně samostatných studií, nabízí vskutku syntetizující, strukturovaný pohled do Kořalkova uvažování o problematice česko-německých vztahů a na repertoár témat, která jej zaměstnávala takřka celoživotně. Do značné míry tak struktura práce připomíná Kořalkovu přinejmenším v českém kontextu nejznámější monografii *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914* (Praha: Argo, 1996; německy vyšla již roku 1991 pod titulem *Tschechen im Habsburgerreich und in Europa 1815–1914*), v níž se do popředí dostaly otázky vytváření novodobých národů a jeho souvislosti s formováním občanské společnosti, pokusů o politické řešení česko-německé národnostní otázky, českého dělnického hnutí v kontextu dělnického hnutí rakouského a konečně mezinárodního zakotvení české politiky. Rozptýl témat je v případě *Čechů a Německa* přeci jen značnější: Celkem devatenáct studií je zde sdruženo do sedmi větších tematických celků.

Úvodní „syntetické úvahy“ přinášejí texty věnované (etnicky) českým pohledům na německou otázku po roce 1848 a formám české emigrace (náboženské, ekonomické a politické) do německých států. Následující oddíl se věnuje recepci husitství. Kromě analýzy představ o Janu Husovi a husitech v německém prostředí na příkladu německých encyklopedií stojí za zvláštní pozornost studie věnovaná „poutím“ do Kostnice, kdy se z ní v 2. polovině 19. století – ač Kořalka tento koncept Pierra Nory výslovně nezmiňuje – stalo významné místo paměti související s přijetím „reformačního“ historického narativu jako závazného výkladu českých národních dějin (s. 79–128). Třetí oddíl je věnován česko-německým vědeckým kontaktům. Ač zde Kořalka pozornost věnuje též reflexi díla Alexandera von Humboldt v českém jazyce, nepřekvapivě se gros výkladu stáčí k Františku Palackému, autorově klíčovému tématu. Následuje část věnovaná mezinárodní politice a diplomacii, v níž Kořalka nejvýrazněji ve výkladech o odlišných představách národa ve střední Evropě kolem roku 1848 a poměru Čechů k frankfurtskému parlamentu (doplňují je studie věnované

poměru Čechů ke vzniku dvojspolku a zřízení německého konzulátu v Praze) navazuje na texty zařazené do *Čechů v habsburské říši a v Evropě*. Oddíl věnovaný „obrazu druhého“ pak nejen svým názvem, ale především obsahem dokládá, že Kořalka nepřestával držet krok s tématy, která české dějepisectví objevilo v relativně nedávné době. Jeho postřehy o dvojm pohledu na Berlín jakožto centrum kultury a vzdělání, ale i symbol dobyvačného Pruska (v následující kapitole rozšířený na celou sjednocenou Německou říši) do značné míry souzní s materiálově objevnou monografií Michala Topora o pobytech (zemsky) českých studentů filologie na berlínské univerzitě (*Berlínské epizody. Příspěvek k dějinám filologie v Čechách a na Moravě 1878–1914*. Praha: Institut pro studium literatury, 2015), úvahy o česko-německých národních stereotypech v karikaturách zase podnětně rozvíjejí práce Romana Prahla či Jiřího Štaifa. Naopak šestý oddíl věnovaný vzestupu extrémního nacionalismu na přelomu 19. a 20. století čtenáře zavádí na úplný počátek Kořalkovy vědecké kariéry. Vždyť problematiku Všeněmeckého svazu a české otázky, která je zde nastíněna, do české historiografie sám vnesl již před více než půlstoletím (*Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století*. Praha: ČSAV, 1963). Závěrečný oddíl se pak koncentruje na symbolický i faktický dozpěv „dlouhého“ 19. století: první světovou válku, zde nahlíženou prizmatem českých reakcí na představu německé Mitteleuropy a postoje německé zahraniční politiky ke vznikajícímu Československu.

Jak je z nástinu obsahu zřejmé, kniha spíše nežli k monografické četbě in continuo bude šířit témat oslovovat rozdílné typy čtenářů svými jednotlivými studii. K tomu navíc navádí i značně odlišný styl výkladu v rámci jednotlivých textů. Vedle sebe stojí studie sestávající z přehledných syntetizujících pasáží, které v podstatě suplují vysokoškolská skripta – nejvýrazněji tento typ zastupuje přehledová (i přehledná) kapitola o typech představ národa (s. 213–232) –, a minuciózní, materiálově bohaté analýzy cílící na užší okruh zájemců o dějiny 19. století.

Největší devizu Kořalkova díla přesně pojmenovali Václav Petrbok s Janem Randákem v samém úvodu předmluvy: „schopnost a připravenost neomezovat se na národní kolbiště a zkoumanou problematiku uchopit v nadnárodním a středoevropském kontextu“ (s. XI). Autor nejenže prokazuje suverénní obsáhnutí materiálu z českého, respektive západoslovanského, ale i německojazyčného prostředí (např. ve zmiňované studii o karikaturách, s. 321–331), ale je schopen nahlížet zvolená témata z netypických, o to však inspirativnějších úhlů pohledu, a to jak pro českou, tak německou historiografii. Objevné jsou tak poznámky o kontaktech Františka Palackého, jenž je v německém dějepisectví tradičně nahlížen prizmatem psaní do Frankfurtu, s německým prostředím, ať už se jednalo o spolupráci s Brockhausovým nakladatelstvím (s. 151–154) či o ocenění vědeckých příležitostí, které mu nabízel Berlín (s. 305–307). Na nikoliv nevýznamný rozdíl mezi českým a německým pojmoslovím lze narazit též v případě zcela klíčového pojmu bohemismus. Zatímco Steffen Höhne v programové studii k projektu, jenž tento diskurs zkoumal na přelomu tisíciletí, nabídl veskrze pozitivní definici bohemismu coby „integračního modelu pro české země [...], který se pokouší překonat národní divergence a zájmy mezi Čechy a Němci ve prospěch nadnárodních hledisek“, jehož cílem je zrovnoprávnění Čechů

a českých Němců (*Der Bohemismus-Diskurs zwischen 1800 und 1848/49*. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien - Slowakei, Neue Folge* 8, 200, s. 18), Kořalka, jenž bohemismus neodvozoval v první řadě od tezí Bernarda Bolzana, nýbrž jeho prosazování ztotožnil s prostředím zemské šlechty, o poznání skeptičtěji definoval jeho cíl jako „přednostní postavení němčiny jakožto jazyka úřadů a kultury a uznání češtiny jako lidové mluvy“ (s. 218). O nutnosti konfrontovat odlišné perspektivy a tradiční historické narativy, k čemuž Kořalka vysloveně vybízí, jsem se koneckonců mohl sám přesvědčit, když jsem s jeho knihou v ruksaku navštívil lužickosrbské muzeum v Budyšině. V expozici je vysoce oceněn návrh frankfurtského parlamentu na uznání jazykových práv slovanských etnik v rámci zamýšleného sjednoceného Německa. Kořalka přitom upozorňuje (s. 6), že primárním adresátem tohoto opatření měli být Češi, pro jejichž politickou reprezentaci však bylo zcela nedostatečné...

Ďábel se nezřídka skrývá v detailu a právě několik detailů přeci jen veskrze příznivý dojem z Kořalkových textů narušuje. Prvním je samotný název práce, respektive naprostá samozřejmost, s jakou se nakládá s termínem „Deutschland“, aniž by bylo v knize náležitě vysvětleno, co je jím vlastně myšleno. Z prvních výskytů tohoto pojmu ve studii věnované české emigraci do „Německa“ (s. 25) nepřímou vyplývá, že jsou jím zjevně míněné německé státy mimo Rakouské císařství (tedy budoucí Německá říše). Ačkoliv se termín „Deutschland“ objevuje zvláště v popularizačních kompendiích a syntézách poměrně běžně, domnívám se, že právě v práci, která se obdobím přerodu tohoto pojmu z identitotvorného termínu v geografický celek (s dosud nejasnými hranicemi) zevrubně zabývá, by byla namísto větší obezřetnost.

Další poznámky pak dopadají spíše na editory, respektive vydavatele ediční řady: Přinejmenším ve studii o karikaturách naprosto fatálně chybí obrazový doprovod. Poměrně zdlouhavý výklad o obrazech Němce jako Michla, pruského oficíra či bezohledného kapitalisty s židovským nosem (s. 328) by obrazové přílohy zprehlednily a přinejmenším osvěžily. Jediným obrazem v celé knize tak zůstala titulní fotka, zachycující poněkud paradoxně sochu Jana Husa na pražském Staroměstském náměstí, odhalenou až roku 1915, již navíc žádná ze studií vůbec nezmiňuje...

Nejzávažnější výtka však směřuje k absenci ediční poznámky, která by čtenáře nasměrovala k textům, jež se staly základem otištěných studií (srov. obdobnou poznámku v monografii *Češi v habsburské říši a v Evropě* na s. 338-342). Vzhledem k tomu, že Kořalka svá oblíbená témata desítky let varioval a stále rozvíjel, nabízí se otázka, jakým způsobem se jeho uvažování vyvíjelo a jakým směrem se vydávaly poslední redakce jeho prací. Čtenáři, který by se snažil nalézt odpovědi, však nezbyvá než se spolehnout na *Bibliografii dějin českých zemí*, jejíž údaje jsou však v případě textů publikovaných před rokem 1990 doposud značně torzovité.

Jiří Kořalka: *Tschechen und Deutschland im langen 19. Jahrhundert. Studien zum gegenseitigen Verhältnis 1800-1918*. Dresden: Thelem, 2018, XX + 468 s.

